

MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN VID NACKA TINGSRÄTT 131 26 NACKA STRAND

Komplettering

av Djurgårdens hembygdsförenings överklagande 2014-11-14 av länsstyrelsens i Stockholms län beslut 2014-10-13 att avslå föreningens överklagande av detaljplan för del av Norra Djurgårdsstaden, gasklocka 3 och 4, i stadsdelen Hjorthagen i Stockholms kommun

Yrkande

Föreningen yrkar med ändring av länsstyrelsens beslut att kommunens antagande av detaljplanen ska upphävas.

Grunder för yrkandet

1. Rivningen av gasklocka 4 medför en påtaglig skada på riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården.
2. Nybyggnaden på platsen för gasklockan medför en påtaglig skada på riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården.
3. Nybyggnaden på platsen för gasklockan medför en påtaglig skada på Kungliga nationalstadsparken.

Vi utvecklar grunderna för överklagandet under följande rubriker.

1. RIVNING AV VÄRLDSKLASS
2. GASKLOCKA 4 I NY GESTALT
3. FYRTORN FÖR KUNGLIGA NATIONALSTADSPARKEN

1. RIVNING AV VÄRLDSKLASS

”Avseende de allmänna intressen som, i första hand, bevakas av länsstyrelsen som regional planmyndighet, har med anledning av de inkomna överklagandena inte framkommit något som föranleder en annan bedömning. (---) Överklagandena ska således avslås.” (Länsstyrelsens beslut att avslå överklagandena i ärendet)

1.1. Gasverkets kulturhistoriska värde

Det kulturhistoriska värdet hos Gasverket i Värtan har noggrant och sakkunnigt analyserats vid tre tillfällen under de senaste sju åren.

1. Gasverket i Värtan. Årsprojekt 2005-2006 vid Konsthögskolans arkitekturskola, avdelningen för restaureringskonst. Stockholmia förlag 2006.
2. Stockholms stadsmuseums klassificeringsbeslut för Gasverket i Värtan.
Dnr: 4.6/3040/2009. 2009-06-22.
3. Nyréns arkitektkontor. Gasverket i Värtan. Antikvarisk förundersökning 2010-04-20.

Alla analyser understryker att Gasverkets kulturhistoriska betydelse/innebörd/värde består i och bestäms av den historiska helheten.

Konsthögskolans Arkitekturskola:

”Att det (gasverket) blivit så intakt bevarat med sina kontinuerliga inre förändringar gör det till ett monument för västerländsk industrialisering som skulle kunna ha sin plats på Unescos lista över världsarv. Det är områdets förtätade industrikaraktär som helhet som måste stå i centrum.” (s. 5)

Stockholms Stadsmuseum:

”Gasverksanläggningen är en storartad kommunal satsning och måste behandlas som en helhet.” ... ”Miljön med byggnader och produktionsteknisk utrustning, som berättar gastillverkningens historia, saknar motstycke i Sverige och även internationellt finns troligen få liknande anläggningar bevarade.” (s.7)

Nyréns arkitektkontor:

”Genom sin struktur, sammanhang och sammansatta karaktär representerar helheten ett större värde än summan av alla enskildheter. Det är därför tonvikten i värderingen läggs vid gasverksmiljön som helhet.” (s. 22)

Vad särskilt angår gasklocka 4 resulterar Konsthögskolans analys i bedömningen att klockan ska bevaras och återanvändas. I Stadsmuseets klassificering slås det fast att klockan dels utgör en del i ett område som tillgodoser kulturminneslagens kvalitetskrav på byggnadsminnen, dels i sig tillgodoser samma kvalitetskrav. Nyréns arkitektkontor kommer fram till en

liknande slutsats. ”Exteriört är utgångspunkten att gasklockan ska bibehållas i sådant skick att dess yttre karaktär bevaras.”(s. 62)

Den av exploateringskontoret beställda antikvariska förundersökningen av Nyréns arkitektkontor stannade emellertid i en fatal summering. ”Frågan om huruvida gasverksområdet är sällsynt i ett nationellt, eller t.o.m. internationellt perspektiv kan inte besvaras: åtminstone med i dag tillgänglig kunskap. En internationell inventering skulle behövas för att få ett svar.”(s.19)

Sammanfattningsvis (s.19) konstateras istället att gasverket är en av de bäst bevarade f.d. industrimiljöerna i Storstockholm, att gasverket med sin sammansatta arkitektoniska gestaltning är unik på regional nivå samt att det är representativt för kommunaltekniska anläggningar i Stockholm och Sverige kring sekelskiftet 1900.

SÅLEDES:

Det är ett kunskapsfattigt och orimligt inskränkt perspektiv på frågan om gasverkets unicitet och kulturhistoriska betydelse som utgör grunden för kommunens planarbete och underlaget för länsstyrelsens prövning enligt 12 § ÄPBL.

DÄRFÖR ÄR PRÖVNINGSUNDERLAGET INTE GODTAGBART

Vi kan också konstatera att länsstyrelsen varken i sitt samrådsyttrande 2011-03-11 eller sitt ställningstagande 2013-12-02 till den utställda detaljplanen ens nämner frågan om gasverkets kulturhistoriska värde.

Mot den bakgrunden vill vi tillägga följande.

Länsstyrelsens myndighetsansvar vad gäller gasverkets kulturvärden är inte begränsat till den regionala planmyndighetens. Enligt kulturmiljölagen har länsstyrelsen också ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet i länet. Mot den bakgrunden är länsstyrelsen acceptans av den refererade utgångspunkten för planarbetet anmärkningsvärd. I skrivelser till länsstyrelsen hade Djurgården - Lilla Värtans miljöskyddsförening (2004-07-21) och senare Konsthögskolans Arkitekturskola (2006-05-26) tidigare väckt fråga om byggnadsminnesförklarig av gasverket.

Vi citerar ur Arkitekturskolans skrivelse.

”Gasverket är ett industriminne av internationell räckvidd.”

”Att det (gasverket) blivit så intakt bevarat med sina kontinuerliga förändringar och en del maskinell utrustning gör det till ett monument för västerländsk industrialisering som skulle kunna ha sin plats på Unescos lista för världsarv. Det är områdets förtätade industrikaraktär som helhet som måste stå i centrum, inbegripet konstruktionerna till 1970-talets spaltgasverk. Värdet understryks av anslutande bostadsbebyggelse i Hjorthagen.”

Vi noterar att länsstyrelsen varken har remitterat Arkitekturskolans framställning eller företagit någon egen utredning för att bekräfta eller avvisa uttalandet om gasverkets betydelse i den internationella kulturmiljövårdens perspektiv. Vi kan också notera att länsstyrelsen medverkat i referensgruppen för den av exploateringskontoret beställda antikvariska förundersökningen av Nyréns arkitektkontor. Som tidigare refererats, behandlades inte frågan om gasverkets internationella betydelse i förundersökningen.

Vi skulle kunna tänka oss ett helt annat scenario sommaren 2006. Länsstyrelsen vänder sig

med anledning av de anförda motiven för en byggnadsminnesförklaring till kulturmiljövårdens centralmyndighet, riksantikvarieämbetet, för att utreda frågan om gasverkets betydelse i den internationella kulturmiljövårdens perspektiv; till eventuell grund för en framställning till regeringen om att hos Unesco väcka frågan om ett upptagande av gasverket i Värtan på listan över världsarv.

Vi noterar att den väckta frågan om byggnadsminnesförklaring ännu när detta skrivs inte har föranlett något beslut av länsstyrelsen, trots att skrivelserna inkommit dit för 8 respektive 10 år sedan.

1.2 Särskilt om gasklocka 4.

I stadsbyggnadskontorets startpromemoria 2009-10-15 avhandlas också det specifika värdet hos gasklocka 4. Vi citerar ur promemorian.

”Gasklocka 4 är inte på något sätt unik i sitt slag. Mellan 1915 och 1932 byggdes 250 gasklockor av denna typ runt om i världen och återfinns i dag i städer som Göteborg, London, Wien, Oberhausen m.fl. Flera av dessa har byggts om, rivits eller på annat sätt getts en annan användning.”

Det är genant att staden grundar sin planläggning på en kunskapsnivå som tycks hämtad från Wikipedia. Frågan om den fjärde gasklockans unicitet och kulturhistoriska betydelse avgörs inte av hur många exemplar av den exceptionellt framgångrika konstruktionen av Maschinenfabrik Augsburg-Nürnberg AG (MAN) som byggdes, utan av hur många exemplar av den som finns bevarade. I Sverige återstår endast två, i Göteborg och Stockholm. I Göteborg lämnade kommunen rivningslov år 2013 - efter en livlig bevarandedebatt.

Runt om i världen återstår sannolikt en del av de 250 klockor av märket MAN, som byggdes under tre decennier av 1900-talet. Hur många och var och i vilken historisk kontext vet varken Wikipedia, stadsbyggnadskontoret eller länsstyrelsen någonting om.

Vi citerar vidare ur promemorian.

”Det kulturhistoriska värde som gasklocka 4 besitter, ligger till stor del i dess miljöskapande värde som ett landmärke i Stockholm som bör bevaras och utvecklas.”

Som kulturhistorisk analys är det resonemanget värdelöst. Det kulturhistoriska värdet hos gasklocka 4 ligger dels i dess egenvärde enligt ovan, dels i dess betydelse som konstituerande del av en (sannolikt) i världen helt unik industrihistorisk miljö.

Vi sammanfattar stadsbyggnadskontorets tankegång i startpromemorian 2009-10-15.

- * Gasklocka 4 är inte unik i sitt slag.
- * Klockans kulturhistoriska värde ligger till stor del i dess miljöskapande värde som landmärke.
- * Det värdet bör bevaras och utvecklas.
- * Nybyggnadens markanta höjd innebär att landmärket som gasklockan utgör behålls och förstärks.

**SÅLEDES: Det är ett kunskapsfattigt och märkligt tänkande om det kulturhistoriska värdet hos gasklocka 4, som utgör grunden för kommunens planarbete och underlaget för länsstyrelsens prövning enligt 12 § ÄPBL.
DÄRFÖR ÄR PRÖVNINGSUUNDERLAGET INTE GODTAGBART.**

Vi kan också konstatera att länsstyrelsen varken i sitt samrådsyttrande 2011-03-11 eller sitt ställningstagande 2013-12-02 till den utställda detaljplanen överhuvudtaget tar upp frågan om det kulturhistoriska värdet hos gasklocka 4, vare sig i sig eller som del i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde.

I avsnitten 2 och 3 återkommer vi till konsekvenserna av den aparta tanken, att gasklockans kulturhistoriska värde som landmärke skulle bevaras och förstärkas i och med att den ersätts av ett 40 meter högre bostadshus.

1.3 Nya kunskaper – ingen förnyad prövning

I kompletterande yttrande 2013-10-26 till stadsbyggnadskontoret över den utställda detaljplanen erinrade Kommittén för Gustavianska Parken om Arkitekturskolans tidigare citerade projektredovisning med dess försök att anlägga ett internationellt perspektiv på frågan om gasverkets kulturhistoriska värde. Kommittén yrkade efter viss komplettering av kunskapsunderlaget på att planarbetet skulle avbrytas i avvaktan på en ordentlig utredning för att klarlägga det kulturhistoriska värdet hos gasverket i Värtan i en europeisk kontext.

Yrkandet avsatte inga spår i stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande 2013-12-30. Där konstaterade kontoret istället att länsstyrelsen i sitt utställningsyttrande 2013-12-02 bedömt att hinder mot den planerade byggnationen inte föreligger med anledning av riksintresset Nationalstadsparken och inte heller med anledning av andra överprövningsgrunder enligt 12 kap. ÄPBL.

Senare har enskilda initiativ tagits för att försöka klargöra gasverkets betydelse i den internationella kulturmiljövårdens perspektiv. Under hänvisning till resultaten av dem har Djurgårdens hembygdsförening, Förbundet för Ekoparken samt Djurgården - Lilla Värtans miljöskyddsförening hos länsstyrelsen överklagat kommunstyrelsens beslut 2014-04-07 att anta detaljplanen. Vi hänvisar till dessa yttranden för att visa att ny, uppseendeväckande kunskap om det kulturhistoriska värdet hos gasverket och gasklocka 4 har tillförts ärendet efter utställningstiden. Dessutom bilägger vi de uttalanden som gjorts av företrädare för den internationella kulturmiljövården för att förklara värdet hos gasverket i Värtan och för att förhindra rivning av gasklocka 4.

I det här sammanhanget vill vi också erinra om den fjärde artikeln i Unescos *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* (världsarvskonventionen), som Sverige ratificerade 1985.

”Each State Party to this Convention recognizes that the duty of ensuring the identification, protection, conservation, presentation and transmission to future generations of the cultural and natural heritage referred to in Articles 1 and 2 and situated on its territory, belongs primarily to that State. It will do all it can to this end, to the utmost of its own resources and, where appropriate, with any international assistance and co-operation, in particular, financial, artistic, scientific and technical, which it may be able to obtain.”

Den vidgade kunskap om gasverkets kulturhistoriska betydelse som tillförts beslutsunderlaget leder till två slutsatser.

Dels ska gasverket med samtliga gasklockor betraktas som synnerligen märkligt i kulturminneslagens mening, dels ska gasklocka 4 enligt bestämmelserna i 3 kap. 12 § ÄPBL betraktas som särskilt värdefull från kulturhistorisk synpunkt både i sig och som del av ett

bebyggelseområde av denna karaktär.

I det nu överklagade beslutet 2014-10-13 behandlar länsstyrelsen rivningen av gasklocka 4 under rubriken *Kultur- och naturmiljömiljö, riksintresse och nationalstadspark*. Här tar länsstyrelsen för första gången under planprocessen upp frågan om det kulturhistoriska värdet hos gasverket och gasklocka 4. Och först nu ställer kulturmiljövårdens regionala myndighet frågan huruvida en rivning av gasklocka 4 innebär någon skada på riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården.

I beslutet instämmer länsstyrelsen i de överklagandes bedömning att området innehåller *"höga kulturhistoriska värden"*, konstaterar att planens genomförande starkt skulle påverka kulturvärdena och att planen ändrar platsens karaktär – och trots detta menar länsstyrelsen att *"de huvudsakliga värdena"* kommer att kunna bevaras och att planen trots länsstyrelsens reservationer *"får anses acceptabel"*. Under underrubriken *Riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården samt riksintresset Nationalstadsparken* konstaterar länsstyrelsen ytterligare att gasklocka 4 är en viktig symbolbyggnad i stadens siluett. I övrigt behandlas under denna rubrik endast det föreslagna bostadstornets inverkan på respektive riksintressen.

Om de nya kunskaper som tillförts ärendet av den internationella kulturmiljövården skriver länsstyrelsen ingenting.

Länsstyrelsens utgångspunkt i det oprecisa och i rättsliga sammanhang obrukbara uttrycket *"höga kulturhistoriska värden"* är inte acceptabel. Vi har nyss lagt fast att gasklocka 4 är kulturhistoriskt synnerligen märklig, både i sig och som konstituerande del av ett bebyggelseområde med synnerligen högt kulturhistoriskt värde (Lagen om kulturminnen 3 kap. 1 §). Det innebär samtidigt att 3 kap. 12 § ÄPBL har full relevans för bedömningen av detaljplanen. Där stadgas att byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär inte får förvanskas. Som länsstyrelsen också framhållit, ska en detaljplan möjliggöra att bestämmelserna i 12 § går att uppfylla. Det gör inte den överklagade detaljplanen.

Vad länsstyrelsen avser med *"de huvudsakliga värdena"* framgår inte av beslutet. Enligt vår och den internationella sakkunskapens mening handlar det huvudsakliga värdet om en helhetsmiljö som på ett enastående sätt berättar om den tekniska utvecklingen av det moderna samhället. Internationellt, nationellt, regionalt och lokalt.

Vi konstaterar att länsstyrelsen i sin överprövning inte beaktat den förnyelse och fördjupning av kunskapsunderlaget i den internationella kulturmiljövårdens perspektiv som redovisats i Djurgårdens Hembygdsförenings och andra ideella organisationers överklaganden. Vi konstaterar också att detaljplanen inte är förenlig med bestämmelserna i ÄPBL.

SÅLEDES:

Detaljplanen har inte bedömts på ett relevant sätt av länsstyrelsen vare sig som regional planmyndighet eller som överprövande myndighet. Vår analys och bedömning leder till följande slutsatser.

DETALJPLANENS RIVNING AV GASKLOCKA 4 MEDFÖR PÅTAGLIG SKADA PÅ RIKSINTRESSET STOCKHOLMS INNERSTAD MED DJURGÅRDEN. SAMTIDIGT STRIDER PLANEN MOT 3 KAP. 12 PAR. ÄPBL.

1.4 Miljökonsekvensbeskrivningen i ny belysning

Exploateringsnämnden anvisade 2009-05-09 mark för bostäder och lokaler i fastigheterna Hjorthagen 1:2 (gasklockorna 3 och 4) till Oscar Properties med följande utgångspunkt. *"Gasklocka 4 rivs och ersätts med en ny byggnad vars volym och form påminner om den ursprungliga gasklockan men med en spännande och modern arkitektur."*

I stadens fördjupade program för stadsutvecklingsområdet Hjorthagen, daterat maj 2009, (s. 29) heter det närmast samtidigt. *"Hur de två gasklockorna av stål skulle kunna används i framtiden ska utredas. Det är exempelvis möjligt att bygga bostäder där och att även ha inslag av öppna verksamheter. Klockorna skulle kunna inrymma mellan 200-400 bostäder. Klockornas identitet med stor volym och säregna arkitektur är viktiga utgångspunkter för den nya användningen."*

I stadsbyggnadskontorets planbeskrivning 2010-09-10 (s.9) summeras resultatet av utredningsarbetet vad gäller gasklocka 4 så här. *"De exceptionellt svåra förhållandena att komplettera den befintliga byggnaden med bostäder har övergivits"*.

Således har miljökonsekvensbeskrivningarna hittills utgått från ett enda alternativ för återanvändning av gasklocka 4, nämligen som bostäder.

Mot bakgrund av vad som framkommit om gasverkets värde i den internationella kulturmiljövårdens perspektiv ser vi det som givet att staden - såvida domstolen upphäver den överklagade detaljplanen - vid kommande revideringsarbete prövar andra sätt att återanvända gasklocka 4. Vi välkomnar att internationell expertis (i enlighet med världsarvskonventionens artikel 4) har erbjudit sakkunnig medverkan i det arbetet.

2. GASKLOCKA 4 I NY GESTALT

Vi har tidigare refererat stadsbyggnadskontorets bärande tes för nybyggnadens lämplighet, nämligen att dess tillkomst skulle innebära att det kulturhistoriska värdet hos gasklocka 4 som landmärke "behålls och förstärks".

Nybyggnadens lämplighet och tillåtlighet med hänsyn till de berörda riksintressena ska prövas med utgångspunkt i dess visuella verkan och betydelsebärande värde i nutid. Det är däremot nonsens att knyta associativa band till ett utplånat förflutet.

Vad angår riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården hävdar vi att nybyggnaden medför påtaglig skada i form av en radikal förändring av huvudstadens siluett, utpekad som ett övergripande värde för riksintresset. Skadan förvärras av att nybyggnaden ”ingenting har att säga” – till skillnad från de byggnader som idag präglar siluetten. Den är bara ett 140 meter högt bostadstorn med drygt 300 lägenheter. Om än i vacker form.

SÅLEDES:

Länsstyrelsens analys och bedömning av detaljplanens påverkan av riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården duger inte. Vår analys och bedömning leder till en annan slutsats.

VERKAN AV DETALJPLANENS NYBYGGNAD PÅ STADENS HISTORISKA SILUETT MEDFÖR PÅTAGLIG SKADA PÅ RIKSINTRESSET STOCKHOLMS INNERSTAD MED DJURGÅRDEN

Vad angår riksintresset Nationalstadsparken med sitt särskilda skydd enligt MB 4 kap. 7 par. gäller givetvis vad nyss har sagts. Här tillkommer emellertid ytterligare motiv för vårt överklagande. Dem utvecklar vi i nästa avsnitt.

3. FYRTORN FÖR NATIONALSTADSPARKEN

”Idag existerar parken i spänningsfältet mellan historia och samtid, mellan det unika särpräglade kulturlandskapet och den samtida expansiva stadsbygden i dess omland.”
(Länsstyrelsens beslut att avslå överklagandena i ärendet)

Inledningsvis gör vi en kritisk granskning av länsstyrelsens argumentation för att detaljplanen, trots att den anses skada Nationalstadsparkens värden, inte medför någon påtaglig skada i lagens mening.

Vi börjar med länsstyrelsens utställningsyttrande. Länsstyrelsen bedömer där, liksom tidigare staden, att miljöerna kring Haga och Fiskartorpet berörs mest av planförslaget. Efter ett långt preludium om respektive områdets kulturhistoriska betydelse kommer länsstyrelsen fram till följande slutsatser.

Om Haga. *”Vid en bedömning av påverkan av parken som helhet, varvid parken ska ses i sitt sammanhang, anser länsstyrelsen att påverkan på Hagaparken kommer att innebära viss skada på upplevelserna av kulturvärdena men att denna skada dock inte kan anses vara påtaglig.”*

Om Fiskartorpet. Länsstyrelsen anser att den visuella påverkan i närområdet vid Fiskartorpet kommer att bli stor men att påverkan dock inte *”kan anses ha sådan betydelse för parken som helhet att påtaglig skada på parkens natur- och kulturvärden uppstår”*.

Detaljplanens inverkan på *”parken som helhet”* och *”parken sedd i sitt sammanhang”* framstår således som avgörande för länsstyrelsens bedömning av frågan huruvida skadan är viss eller påtaglig.

I utställningsyttrandets inledning förklarar länsstyrelsen bakgrunden till sin formulering av de avgörande grunderna för bedömningen av skadans omfattning. *"Vägledande avgöranden finns som anger att prövningen av frågan om påtaglig skada inte enbart kan utgå från synintrycket från en viss plats utan att en helhetsbedömning måste göras varvid Nationalstadsparken måste ses i sitt sammanhang."*

Vad länsstyrelsen här syftar på är dels Högsta förvaltningsdomstolens avgörande i målet (mål nr 3663-10) avseende överklagande av bostadsbebyggelse för del av Norra Djurgårdsstaden, dels Regeringsrättens dom i ärendet Fysikcentrum (mål nr 1190-1997).

Begreppen *"parken som helhet"* och *"parken sedd i sitt sammanhang"* härrör från Högsta förvaltningsdomstolens dom avseende nybyggnad av ett bostadsområde strax utanför Nationalstadsparken, vars visuella inverkan på parken är begränsad till bebyggelsens närområde, de ängar vid Fiskartorpet som en gång väckte både Bellmans och Sergels förtjusning.

Med *"parken sedd i sitt sammanhang"* avser domstolen det förhållandet att Nationalstadsparken delvis är insprängd i och till stora delar i övrigt gränsar direkt till ett storstadsområde. Och domstolen avslutar sitt resonemang med följande slutsats. *"Det förhållandet att ett nytt bostadsområde tillkommer i direkt anslutning till parken kan - med beaktande av de åtgärder som planeras för att minska det negativa synintrycket - inte anses medföra att Nationalstadsparkens kulturvärden påtagligt skadas."*

Högsta förvaltningsdomstolens dom i fallet Norra Djurgårdsstaden avser en nybebyggelse utanför Nationalstadsparken som (enbart) är synlig från en viss plats i parken (Fiskartorpsområdet). Regeringsrättens dom i fallet Fysikcentrum avser en nybyggnad vars synintryck rätten enbart bedömt från en viss plats i Nationalstadsparken (Hagaparken).

Enligt vår mening kan de åberopade domarna inte betraktas som vägledande för bedömningen av vilken skada den aktuella detaljplanen vållar på parkens kultur-, natur och rekreationsvärden. Istället måste den bedömningen utgå från de grunder som Högsta förvaltningsdomstolen angivit och länsstyrelsen åberopat, nämligen *"parken som helhet"* och *"parken sedd i sitt sammanhang"*.

Parken som helhet

Länsstyrelsen konstaterar att många andra miljöer påverkas av planen men att påverkan i dessa områden dock är mindre i förhållande till *"centrala värden"*. Vad länsstyrelsen avser med centrala värden förklaras inte. Vi vill understryka att detaljplanens negativa inverkan på Nationalstadsparken särskilt drabbar ett av parkens centrala värden, nämligen Norra Djurgårdens allttjämt naturpräglade landskap och avskildhet från *"den samtida stadens expansion"*. Länsstyrelsen menar vidare att *"den minskning av byggnaden som genomförts sedan samrådet även i viss mån har bidragit till att mildra påverkan"* och exemplifierar med synintrycket från Stora Skuggan på Norra Djurgården.

Vi visar (s.12) tre bilder mot öster med Abraham Niclas Edelcrantz orangeri- och bostadsbyggnad Stora Skuggan i förgrunden. För upplevelsen av en av de märkligaste kulturmiljöerna i Nationalstadsparken medför nybyggnaden uppenbart en påtaglig skada av samma art och omfattning som drabbar Hagaparken och Fiskartorpet.

Men påverkan av parken som helhet gäller inte bara ett antal kulturhistoriskt synnerligen

märkliga kulturmiljöer. Från snart sagt varje del av Norra Djurgårdens öppna marker påverkar det 140 meter höga bostadstornet upplevelsen av det historiska landskap, vars kultur-, natur- och rekreationsvärden ansetts så unika att de föranlett statsmakterna att inrätta ett särskilt skyddsinstitut.

Utbytet av gasklockan mot ett 40 meter högre bostadstorn innebär inte bara en gradskillnad i vad avser byggnadens höjd utan framförallt en artskillnad i vad gäller byggnadens verkan i det omgivande landskapet.

Gasklocka 4 med sin mattgrå, oföränderliga och märkligt anonyma karaktär utgör ett ”passivt” inslag i Nationalstadsparkens landskapsbild. Dess påverkan av det historiska landskapets visuella och associativa värden minskas av fasadens monotoni där inga kända detaljer ger betraktaren någon ledning för att uppfatta den faktiska byggnadsvolymen. Detaljplanens bostadstorn signalerar däremot sin kolossala storlek genom en rikt artikulerad fasad, vars fönster, balkonger och andra kända element ger ögat mått för att definiera den faktiska byggnadsvolymen. Oavsett från vilket avstånd man betraktar nybyggnaden kommer den att utgöra ett dittills okänt och för framtiden dominant element i upplevelsen av Nationalstadsparkens historiska landskap.

Gasklocka 4 är underkastad ljusets växlingar under årets lopp och dygnets timmar. (När detta skrivs är gasklockan osynlig redan vid middagstid.)

Annorlunda förhåller det sig med detaljplanens nybyggnad, som kommer att tillföra Nationalstadsparken en artificiell dygnetrunt - belysning som få besökare i Norra Djurgårdens naturpräglade och Brunnsvikens kulturpräglade landskap kan undgå att uppmärksamma och påverkas av.

Bostadstornets 320 lägenheter i 45 våningar kommer att upplysas i varierande utsträckning - men detaljplanens nybyggnad ska också krönas av restaurang- och barlokaler. Därifrån kommer ett ljussken närmast dygnet runt att lysa ut över det historiska landskapet - som från ett fyrtorn för Kungliga nationalstadsparken.

Parken sedd i sitt sammanhang

Länsstyrelsens resonemang och slutsatser utgår från rumsliga sammanhang och visuella intryck. Med den utgångspunkten vill vi hänvisa till ytterligare ett domslut i fråga om prövning enligt 12 kap. PBL.

2012-06-07 avslog regeringen ett överklagande av Båstads kommun avseende detaljplan för del av Östra Karup 21:17 m.fl. Vi bifogar domslutet och sammanfattar de uttalanden som har betydelse i detta sammanhang.

Avgörande för om en exploateringsåtgärd innebär påtaglig skada på ett riksintresse är inte om åtgärden vidtas inom det avgränsade riksintresseområdet. Det är själva påverkan på riksintressets värden som är avgörande för bedömningen. Att riksintresset redan kan vara påverkat av exploatering utgör inte skäl att tillåta ytterligare skada.

I Båstadsärendet framhålls också att det, om en detaljplan bedöms medföra påtaglig skada på ett riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken, inte finns några lagliga möjligheter att väga ett kommunalt exploateringsintresse mot aktuellt riksintresse.

Vi nödgas konstatera att en sådan avvägning präglar den miljökonsekvensbeskrivning som utgjort underlaget för länsstyrelsens bedömningar av detaljplanen. ”Den eventuella negativa påverkan som byggnaden kan medföra för stads- och landskapsbild kan bedömas som mindre betydelsefull i jämförelse med det tillskott med nya stadsnära bostäder som byggnaden erbjuder”. (Fördjupning av MKB 2010-09-10, s.8).

Ytterligare en aspekt bör läggas på ”parken sedd i sitt sammanhang”.

”Med en nationalstadspark avses ett riksintresse, som har stor betydelse för det nationella kulturarvet, för en tätorts eller en tätortsregions ekologi och för människors rekreation” (prop. 1994/95:3, s.1). Kravet att bevara och utveckla parkens kultur- och naturvärden ska således ses i sammanhang med syftet att ta dem tillvara som en rekreativ resurs. Länsstyrelsen har, som tidigare citerats, mycket vackert beskrivit parkens belägenhet i spänningsfältet mellan historia och samtid och mellan kulturlandskapet och den expansiva stadsbygden. Vi vill erinra om att riksdagens beslut att inrätta skyddsinstitutet nationalstadspark syftade till att förhindra den expanderande stadsbygdens intrång och skada på de unika kultur- natur- och rekreationsvärdena i området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården. I detta komplexa sammanhang mellan kultur-, natur- och rekreationsvärden framstår detaljplanen som oförenlig med statsmakternas intentioner bakom tillkomsten av Sveriges första och hittills enda nationalstadspark.

Den skada som nybyggnaden vållar Nationalstadsparkens värden består av flera delar. De ska bedömas dels var för sig och dels som en summa. Vid bedömningen av dessa kumulativa effekter ska även beaktas beslutets praxisverkan, dvs. att godtagandet av viss påverkan leder till att följande ärenden också måste godtas vid motsvarande påverkan.

Vår bedömning är att ett godtagande av den aktuella planens påverkan på Nationalstadsparkens värden omintetgör betydelsen av miljölagens 4 kap. 7 § och statsmakternas beslut att skapa ett särskilt lagrum för att skydda natur- kultur- och rekreationsvärdena i området Ulriksdal - Haga - Brunnsviken – Djurgården.

SÅLEDES:

Länsstyrelsens analys och bedömning av detaljplanens inverkan på Nationalstadsparkens kultur-, natur- och rekreationsvärden brister i insikt och relevans.

SAMMANTAGET MEDFÖR DETALJPLANENS NYBYGGNAD PÅTAGLIG SKADA INTE BARA PÅ NATIONALSTADSPARKENS KULTURVÄRDEN UTAN OCKSÅ PÅ DESS NATUR- OCH REKREATIONSVÄRDEN.

4. YRKANDE PÅ MUNTLLIG FÖRHANDLING OCH BESÖK PÅ PLATSEN

Som framgår av följande bildsammanställningar (bilaga 4) måste en bedömning av detaljplanens inverkan på Nationalstadsparkens historiska landskap bedömas utifrån ett perspektiv som innefattar både förfluten, närvarande och (eventuellt) tillkommande tid. Stadsbyggnadskontoret har i en Kulturmiljöanalys som tillhör utställningshandlingarna presenterat en serie fotografier/montage som i ett grönskande sommarlandskap visar situationen före och efter detaljplanens genomförande. Enligt vår mening är stadsbyggnadskontorets åskådningsmaterial ett otillräckligt och alltför osäkert bedömningsunderlag i frågan huruvida detaljplanen medför påtaglig skada eller ej. Därför yrkar vi avslutningsvis på muntlig förhandling och besök på platsen inom ramen för domstolens behandling av ärendet.

Detta ärende har på uppdrag av Djurgårdens hembygdsförening handlagts av Joen Sachs och Christian Laine. Stockholm den 14 december 2014

Göran Söderström

Joel Sachs

